

4

116

ŞARKİYAT MECMUASI

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
ŞARKİYAT ENSTİTÜSÜ
TARAFINDAN ÇIKARILIR

V

İSTANBUL
EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
1964

bütün insanlığı ilgilendiren bu meseleler daha kolay anlaşılır ve duyulur bir hâle getirilmiştir.

Prof. H. Ritter, nihayet diğer çalışmaları arasında münferit gibi kalan, fakat daha 1933'te yayınlanan tasavvufî ve alelâde aşka dâir eserler hakkındaki makalesine (bk. burada II, 13) ve genel olarak öteki çalışmalarının esaslarına bakılacak olursa, kendisini her zaman derin bir şekilde ilgilendirmiş olduğu kolayca anlaşılabilir aşk konusunda da bir eser yayınlamıştır :

14. Aḥmad Ğazzālî, *Sawāniḥ. Aḥmad Ğazzālî's Aphorismen über die Liebe.* - İstanbul - Leipzig, 1942. VII + 196 s. (*Bibliotheca Islamica*, nr. 15).

Büyük sûfi Aḥmad Ğazzālî'nin aşk hakkındaki düşüncelerini ihtiva eden bu eserinin neşri, nüshalarının birbirlerinden çok farklı olması sebebi ile, metin tenkidi bakımından, pek çok güçlükler göstermektedir. Neşirde bu güçlükler mükemmelen halledilmiş olduğu gibi, metnin bölümlere, paragraflara ayrılması v. b. hususlarda metin neşri usulleri çok üstadca tatbik edilmiştir.

BEKTAŞİLİK - HURÛFİLİK

ve

Faḡl Allāh'ın öldürülmesine düşürülen üç tarih

ABDÛLBAKİ GÖLPINARLI

Bektaşîlerin XVI. yüz yıldan itibaren hurûfilik inançlarını benimzedikleri mâlumdur. Faḡl Allāh-ı Hurûfî'nin *Cāwidān-nāma*'si bile, 1048 hicrîde (1648), Darwiş Murtaḡā adlı bir bektāşî tarafından Türkçeye çevrilmiştir. *Durr-i yatîm* adını verdiği bu tercümenin yer yer ilâve ve tashihlerden kendi el yazısı olduğu anlaşılabilir nüshası tarafımızdan Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesine vakfedilen yazmalar arasındadır. Darwiş Murtaḡā, 1049 hicrîde (1639) *Cāwidān-nāma*'yi istinsah etmiştir ki, bu nüsha İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinin Farsça yazmaları arasında, 869 numarada kayıtlıdır.

Şimdiye dek gördüğümüz *Cāwidān* nüshalarının en eskisi Süleymaniye Kütüphanesine mülhak Fatih Kütüphanesi kitapları arasında, 3728 numaradadır. Kimin tarafından ve hangi tarihte yazıldığı mukayyet olmamakla beraber, XV. yüzyılın nihayet son yarısında istinsah edildiği kâğıdından ve imlâsından anlaşılabilir bu nüsha, sırtı meşin, mukavva ve miklepli bir ciltle teclit edilmiş olup, 13×12,5 cm. ebadındadır. Yazı kısmı, sayfaların 10×14,5 kısmını kaplar. Her sayfada 21 satır vardır. Okunaklı bir tâlikle yazılmıştır. Temellük edenlerden biri, ilk yaprağa, tâlik yazı ile, "Türkiye tercümesi vardır, meşhur ve mütedâveldir. Mütercimi, Bektaşî Darwiş Murtaḡā'dır. Ancak tercümesi tamamiyle aslına mutabık değildir. Nüssâh tagyir ve taksir etmiş olmak ihtimali vardır" yazısını yazarak, mütercimin *Cāwidān*'in bazı yerlerinde tasarrufu olduğunu, bazı yerleri de kısalttığını bildirmiştir. *Durr-i yatîm*, anlaşılıyor ki, bu kaydın düşüldüğü tarihte ve yazıya göre XV. yüzyılın sonlarında, yahut XVI. yüzyılda meşhurmuş. Fakat sonradan bu tercüme, pek nâdir bir hâle gelmiştir. Biz, bizdeki yazmadan başka ancak bir nüshasını daha gördük ki, o da yine Konya'da, Mevlânâ Müzesi yazmaları arasındadır.

Cāwidān-nāma'nin, Faḡl Allāh-i Hurûfî'nin ölümünden (796 hicri

=1394) sonra şöhret bulduğunu, halifelerinden Sayyid İshâq'ın *X'âb-nâma*'sinden öğreniyoruz. (Ali Emiri, Farsça, nr. 1042, Darwîş Almas b. Husayn tarafından 1212'de istinsah edilmiş nüsha, 43^a). *Câwidân-nama*-nin, altı kere tekrarlanan *ibtidâ* kelimesiyle başladığını ve Şâhrux (ölümü 850=1449), 830 Rebiülâhirin 23. cuma günü (1427), Aḥmad-i Lür adlı bir hurûfî'nin suikastından sonra Faḍl Allâh'ın oğlu emir Nür Allâh ile tutulup uzun müddet hapis-te kalan, sorgulara çekilen ve bütün bunları da Faḍl-Allâh'ın halifelerinden Hasan adlı birisine uzunca mektupla anlatan Emir Ğiyâṭ al-Dîn Muḥammad b. Husayn b. Muḥammad al-Astarâbâdî'nin *İstiwâ-nâma*'si bildiriyor (İstanbul, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Farsça, nr. 269. 1212'de İsa b. Kemâladdîn Hâca tarafından Ergeri'de istinsah edilmiş nüsha, 29b. de zikri geçen ve 836=1433'te yazılmış olan bu mektubun metni, tarafımızdan yayınlanmıştır; *Şarkiyat Mecmuası*, sayı I, 1956; sayfa 37-57). Emir Ğiyâṭ al-Dîn Muḥammad'ın, Faḍl Allâh'ın en güzide halifesi olan "Xalifat Allâh" "Waşiy Allâh" diye anılan 'Aliyy al-A'la'nın kızkardeşinin oğlu olduğunu ve *İstiwâ-nâma*'den başka *Turâb-nâma* adlı bir risalesi bulunduğunu, Faḍl Allâh'ın halifeleri hakkında iyice bilgi veren ve Millet Kütüphanesinin Ali Emiri bölümünün Farsça yazmaları arasında bulunan 1043 numarada kayıtlı *Şalât-nâma-i İşkurt Dede* adlı risaleden öğreniyoruz. (50^a, Faḍl Allâh'ın halifelerinden Sayyid İshâq'ın da bir *Turâb-nâma*'si vardır). Ali Emiri'nin aynı bölümünde 185 numarada kayıtlı olan ve 1037 Şaban'ının sonunda (1688), Kemal adlı birisi tarafından istinsah edilen mecmuada, Raḥmat Allâh adlı bir hurûfî şairinin bir şiiri de,

ابتدای جاودان نامه چرا شش ابتداست

هم ألف در ابتدا و هم الف در انتہاست

matları ile başlamakta (217^a) ve "*Câwidân-nâma*'nin altı kere tekrarlanan *ibtidâ* sözü ile başladığını bildirmektedir (ileride bahsedeceğimiz gibi bu mecmuada, Faḍl Allâh'ın bir de ölüm tarihi vardır).

Câwidân-nâma'nin altı kere tekrarlanan *ibtidâ* sözüyle başlayan nüshası, Millet Kütüphanesinin Ali Emiri bölümünde, Farsça yazmaların 920 numarasında kayıtlıdır. Miklepli meşin bir ciltle ciltlenmiş olan bu nüsha 10×17 cm. ebadındadır. Yazı kısmı, sayfaların, 13,5×7 kısmını kaplar. Her sayfanın kenarı iki suh cedvelle çevrilmiştir. Yazı güzel bir tâliktir. Her sayfada 21 satır vardır. Kitap 437 varaktır. Yazan, 423^b'de adının 'Alî b. Muḥammad Husaynî olduğunu söylemekte, "Birâder-i azîz 'İsâ Allâh dâma tawfîquhu'nun "Kürsi-i Hüda" Bakûye'den geldiğini, mahdumzâdesinin *Câwidân-nâma*, *Mâḥabbât-nâma*, ve

'*Arş-nâma*'yi yazdığı kalem ile bunu yazdığını bildirmektedir. 437^a'da ise, kitabın 992 yılı Ramazan'ın 17. günü (1584), ترابر اقدام اهل الله عيد فضل الله وجهی روسیاه tarafından yazıldığı kaydedilmekte ve Vechî'nin:

گر بخوانی از دم فضل خدای جاودان
هر وجهی عاشق صادق بخوان سميع المثنان

beytiyle başlayan ve

وصف این را کی توان کردن که و صافش خداست
راه حق این مذهب این و کیش اینست عاشقان

beytiyle biten dokuz beyitlik bir şiiriyle sona ermektedir. 438^a'da Vechî'nin:

Sûretâ gerçi gedâ-yı Fazl-ı Hakkız Vechî liyk
Ma'nide kevn ü mekân mülküne sultân olmuşuz.

maktalı bir Türkçe gazeli ve Farsça bir beyti vardır. Sanıyoruz ki, bu nüsha 'Alî b. Muḥammad Husaynî tarafından Faḍl'ın Nuşrat adlı hanımının kızı olan ve Xvângar lakabıyla anılan Hatun Bîbî'nin oğlu İsa'nın (*Kitâb al-Mu'âdiyya li Mîr Şarîf*: Ali Emiri, Farsça, 1027, 61^b'deki şecere) nüshasından yazılmış ve o nüshadan da 992 hicrîde Vechî tarafından istinsah edilmiştir. İlk ketebede kitaba değer verme bakımından aynen alınmıştır. Maamafih 'Alî b. Muḥammad Husaynî'nin Vechî tehallus ettiği de düşünülebilir. Hiç şüphe yok ki, bu nüsha, aslı *Câwidân* nüshasıdır. İlk hurûfî metinleri gibi bunun da Gûrgân lehçesiyle yazıldığını söyleyelim.

Câwidân-nâma'nin bu nüshadan başka bir nüshası daha var. 1049 Rebi'ülevvelinin ilk günlerinde (1639), *Câwidân* mütercimi Darwîş Murtaḍâ tarafından yazıldığını bildirdiğimiz bu nüsha, evvelce de söylediğimiz gibi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Farsça yazmaları arasındadır. Arkası meşin kaplı bez ve mukavva ciltlidir. 21,5×14 cm. ebadındadır. Birçok sayfalarında 24, bazı sayfalarında 23 satır vardır. Yazı kısmı, sayfaların 15×18,5 kısmını kaplar. 1^b-6^b yapraklarında fihrist vardır. «بسم الله الرحمن الرحيم از جميع اطراف روی بکعبه می باید کردن بحکم حدیث نبوی» diye başlar (7^b) ve

آفریدن جان و تن خورشید ازل نمی توان گفت که چون می بالدیومی بالدی
وخواهد بالیدی

diye biter (251^a). Bu nüsha, Ali Emiri kitapları arasında, 1000 numara

rada kayıtlı bulunan ve Darwiş 'Aliyy-i Surhānī' tarafından 845 zilhiccesinin öşr-i evvelinde yazılan (1442) nüshanın aynıdır. Gürgān lehçesiyle yazılmış olan ilk nüshaya nâdir rastlandığı halde, bildiğimiz Farsça ile yazılan bu nüsha oldukça fazladır. İçindeki bahisler bakımından öbüründen pek de farklı olmayan bu nüshada acaba Faḍl Allāh-i Hurūfî tarafından mı yazıldı, yahut yazdırıldı, yoksa Gürgān lehçesini herkes bilmediği için halifelerinden biri tarafından ve oldukça geniş bir tasarrufla bilinen Farsçaya mı çevrildi? Bu hususta kesin bir söz söyleyemeyiz; ancak Ali Emiri nüshasının Faḍl'ın ölümünden 49 yıl sonra istinsah edildiğine bakılırsa bu ikinci *Cāwidān* nüshası da ilki kadar eskidir.

Hâce İshak Efendi (ölm. 1310 hicrî 1892/3m.) Faḍl Allāh'ın ölümünden sonra halifesi 'Aliyy al-A'lā'nın Anadolu'ya gelip Hacı Bektaş tekkesinde oturduğunu, Bektaşilere Hurufiliği telkin ettiğini söyler (*Kāşif al-asrār ve rāfi' al-asrār*, İstanbul, 1291). "Üss-i zafar'i me' haz aldığına göre 1241 den (1826) sonra yazıldığı anlaşılan müellifi meçhul *İzāh al-asrār*' da da aynı bilgi verilmektedir (İstanbul Üniversite Kütüphanesi, Türkçe yazmalar, 4382). Ancak bu rivayeti daha geriye götüren ve kat'ileştiren bir vesikaya rastlanamamıştır. Halbuki Emir Xalifat Allāh'ın, yani 'Aliyy al-A'lā'nın "perverdesi" olduğunu İskurt Dede'nin *Şālā-nāma*'sinden öğrendiğimiz Mîr Faḍlî'nin bir risâlesinde şu kaydı görüyoruz: "Sâhib-i beyân hazretlerinin merkad-i şerifleri Tebriz'den öte Astarâbâd yanında Alınca derler bir kasaba, anda baki olup zir-i zemindedir. 'Aliyy al-A'lā hazretleri dahi anda defn olunup andan gayri dahi bir mezar vardır. Hazretin örtüsü siyah ve 'Aliyy al-A'lā'nın yeşildir ve ol bir mezarın kırmızıdır" (Ali Emiri, Farsça, 1039. 1120 =; 1708 de Ergeri'de İshak oğlu Ali tarafından istinsah edilmiş; 92^b aynı kütüphanenin aynı bölümünde, gene Fāḍilî'ye ait olup 1148/1735; Ergerli Memi halife oğlu Darwiş Bāyazid tarafından istinsah edilen risâlenin son yaprağında da aynı kaydı görüyoruz). 'Aliyy al-A'lā'nın Faḍl'ın öldürülmesinden sonra Hacı Bektaş tekkesine gelmesi, orada bir müddet kalması, bektaşilere hurufiliği telkin ettikten sonra Alınca'ya dönmesi, akla pek te mülâyim gelmemektedir. Hele 'Aliyy al-A'lā'nın 822 hicrîde (1419) Alınca'da öldüğü düşünülürse (*İstiā-nāma*, ilk yaprak), bu işin Faḍl'ın ölümünden sonra 15—16 yıla sığması, büsbütün olmayacak bir şeydir.

846 hicrîden (1442) önce, yani Faḍl'ın ölümünden 50 yıl bile geçmeden *İstiā-nāma*'yi yazan Emir Ğiyāṭ ad-Dîn, halifeler arasında Nesîmî'yi, "Amîr Sayyid 'İmād ad-Dîn Nasîmî" diye anar (37^a). 'Aliyy

al-A'lā'ya, "Sayyid-i sa'îd-i şahîd Amîr Sayyid 'İmād al-Dîn Nasîmî"nin, benlik dâvasını güden şiirlerini sorduğunu, (herhalde Faḍl'dan) sonra ondan feyz aldığı halde nasıl olupta böyle sözler söyleyebildiğini sorunca da 'Aliyy al-A'lā'nın, benim menzillerim *Kur'an*'da birçok yerde anılmakta, dâvaya ne hacet yollu bir cevap verdiğini söyler. Bu soru-cevaptan sonra aradan 30 yıl geçtiğini bildirir ve *Kur'an*'da, esmâ-yı hüsnâdan ne kadar "Ali" ismi geçti ise, hepsini sıralar (96^a -97^b). Bu soru en aşağı 819 hicrîde (1413) ve Nesîmî'nin öldürülmesinden sonradır. Nesîmî'nin halifesi olup, *Râh-i Xodâ* tarihinde (811 h./1408-9 m.) *Başarat-nāma*'yi yazan Refî'i'den, Nesîmî'nin bu yıldan hayli önce öldürüldüğünü anlıyoruz. Başka kaynaklar da bize Nesîmî'nin Anadolu'da gezip dolaştığını, hattâ Ankara'ya geldiğini, Hacı Bayram'la konuşmak istediğini, fakat görüşemediğini bildiriyor (Abdülbaki Gölpınarlı, *Nesîmî, İslâm Ansiklopedisi*, cüz 92, Millî Eğitim Bakanlığı Yayın., İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1962, s. 206 v.d.).

Ayrıca Konya'da Mevlânâ Müzesi yazmaları arasında, 2467 numarada kayıtlı bir mecmua var. Bu mecmuada 358 beyitlik ve mesnevi tarzında yazılmış, hurufiliğe ait bir risale mevcut. Mecmuanın 37^b -59^b -yapraklarında bulunan bu mesnevi:

İbtidâdır ibtidâdır ibtidâ
İbtidâdan zâhir oldu intihâ
İbtidâ geldi kelâm-ı lâ yenâm
Fî vu dâd u lâm-ı Hak'tan ves'selâm
diye başlıyor ve âdeta *Cāwidān-nāma*'yı telhis ediyor ve

Gel Nesîmî sözlerini gûş kıl
Zinde ol âb-ı hayâtı nûş kıl
Sözlerinden ger tevârih istesen
Görüben tarihini kanı disen
Bil sekiz yüz yıl u altmış yıl idi
Bir tamâm olmağlığa tahvil idi
Sâat u vakt-i Zühâlde Müşteri
Alup indirdi elinden defteri

beyitleri ile bitiyor (58^b - 59^b). Bu mecmuanın, 46^b 'de, Mısır'da Qaşr al-'Ayn Bektaşî tekkesine vakfedildiği mukayyettir. 1080 h./1669 m.' de tertiplenmiştir). Apaçık anlıyoruz ki, İmâdeddîn Nesîmî'nin ölümünden en aşağı elli yıl sonra hurufî inançlarını şiirler ile tespit edip yayan bir başka Nesîmî var. Bu şâir mahlasını her hâlde Nesîmî'nin şöhreti yüzünden almıştır.

Bizce hurufiliği Anadolu'da yayan, 'Aliyy al-A'lā değil Nesîmî ve Nesîmî'nin halifeleridir. Her hâlde bu ikinci Nesîmî'nin de bu hu-

susta rolü olmuştur. *Şalât-nâma-i İşkurt Dede*'de Refi'i'nin Preveze'de medfun olduğu kayıtlı bulunduğu göre, onun ve arkadaşlarının vasiyetiyle Rumeli'ye ve Bektaşîlikle beraber yayılmış, orada Anadolu'dan daha fazla kökleşmiştir. Bu yayılışın dinî, siyasî ve iktisadî âmillerini bu küçük makalede inceleyemeyeceğiz.

Şimdi Faql'ın ölüm tarihlerini de kaydedip sözümüzü bitirelim: Faql Allâh-i Hurûfî'nin öldürülmesine ait elimizde üç tane tarih vardır. Bunlardan biri *Şalât-nâma-i İşkurt Dede*'nin baş tarafındadır. Bu tarihten Faql Allâh'ın adının *Kaşf al-zunûnda* yazıldığı gibi Calâladdîn Faql Allâh değil Şihâbaddîn Faql Allâh olduğunu da anlıyoruz. Tarihi tanzim eden adını, mahlasını bildirmiyor.

فضل یزدان شهاب ملة و دین
که بد از آفرینش او مقصد
بلکه او بود او کز او پیدا
گشت سیای عقل و روح و جسد
چون به نجاه و شش رسیدش سال
گشت عازم بسوی ملک ابد
در آلتجه زدست ساقء دور
خورد جام شهادت سرمد
روز آذینه بود و ذی القعدة
نود و شش فروده بر هفتصد
لعنت ایزد و ملائک باد
بکسی کو سبیش اندرو بد

İkinci tarih, kitapçı Raif Yelkenci'deki XVI. asra ait bir mecmuadadır. Bu şiirde ölümüne sebep olan Mirânşâh ve Timur da anılmaktadır. Aynı zamanda Faql'ın 6 zilkade 796 perşembe günü ikindiden sonra yani örfen cuma girdikten sonra öldürüldüğü de anlaşılıyor. Faik Reşit Unat'ın *Hicrî tarihleri milâdî tarihe çevirme kılavuzu* (T. T. K. Basımevi, Ankara, 1959)'nda 796 zilkâdesinin birinci günü 1394 ağustosunun 28. cuma günü gösterilmekte ve bu aydan önceki ay 29 gün sayılmaktadır (s. 55). Yakın zamana kadar müslümanlıkta ay, şer'an rü'yetle sâbit olduğundan anlaşılıyor ki, o yıl, zilkâde hilâlî cuma günü değil, cumartesi günü görülmüştür. Faql da zilkâde'nin 6. perşembe günü ikindiden sonra, yani cuma gecesi öldürülmüştür (3 eylül 1394). Bu şiirin son beyti meş-

hurdu; hattâ Ahmet Rifat *Mir'ât al-maqâsid fî daf' al-mafâsid*'de Faql Allâh'tan bahsederken bu ölüm tarihini alır. Fakat tek milini ancak bu mecmuada gördük.

شرق و غرب از فتنه یا جوج چون شد پر فساد
تی و میم و واو و دی قد کان جبّاراً عنید
مظهر ذات الهی هادیء انس و ملک
آنکه مثلش کس ندید و هم نخواهد نیز دید
چونکه او از ملک شروانش طلب کردند رفت
بر در آلتجه بود آن نطفه شمر و یزید
مستحق لعنت حق مشرک و ملعون سگک
آنکه نامش بود میرانشاه شیطان مرید
روز پنجشنبه شب جمعه مساکن از قضا
سادس ماهی که خوانندش بتازی ذوالقعيد
رفته از تاریخ هجرت بود ذال و صاد و واو
قل کنی بالله یعنی فضل یزدان شد شهید

Bu tarihte de, tarih sahibinin adına açıkça yahut telmih yolu rastlayamıyoruz. Üçüncü tarih rahmetli Fahri Bilge'deki eski bir Nesîmî divanının ilk yaprağında idi. İki beyti bozuk olan bu tarihi vaktile görmüş, kaydetmiştik. Fahri Bilge'nin ölümünden sonra kitaplarının ne olduğunu bilemiyoruz; yalnız, kötü rivayetler duyuyoruz. Ali Emiri kitaplarının Farsça bölümünde Faql Allâh'ın divanını 'Alî mahlaslı birinin, (çok kuvvetli bir ihtimal ile Aliyy al-'A'lâ'nın) Şerif'in, Kelimî ve Rahmetullah adlı iki şairin şiirlerini muhtevi olan ve 186 numarada mukayyet mecmuada bu tarihin doğrusunu bulamasaydık tevsik imkânını elde edemiyecaktik. Mecmuanın 194^b yaprağında kayıtlı bulunan ve 'Aliyy al-'A'lâ'ya yahut Şerif'e ait sandığımız bu tarihi de yazıyoruz :

عالم الغیب و شهادت مالک ملک یقین
پادشاه قصر شش سو و پهر سو هفت تو
آنکه در بستان دهر و گلستان کائنات
از نسیم خلق او دارند گلها رنگ و بو
صاحب تأویل سلطان ازل فضل اله
آنکه از وی شد پدیدار ار بدست و ار نکو

چون بیان بیست و هشت و سی و دو ناچار ازوست
 سال عمرش بود بی شک بیست و چار و سی و دو
 یافت در تیغ شهادت شربت شهید وجود
 چون شهید آنیا بود از ازل بی گفت و گو
 شد شهید عشق او ذات شریف فضل حق
 چون وجود اوست مطلوب از جمیع جست و جو
 در آنچه مشهد پاکش بیوس و بعد از ان
 سال تاریخش برون آر از «شهید عشق او»

Yazımıza son verirken, Fađl Allāh'ın Alınca'da 796 zilkâdesinin altıncı günü, elli altı yaşında iken Mirānşāh'ın emriyle öldürüldüğü hakkında tarihlerdeki kayıtların ileride ele alacağımız ve inceleyeceğimiz kendisiyle çağdaş hurûflerin halifelerinin risâlelerinde verilen bilgilere noktası noktasına uyduğunu; bu bakımdan her üç tarihin de zamanında tanzim edilmiş olduğunu bildirelim.

MEVLÂNÂ'NİN MESNEVİ'SİNDE HAYVAN HİKÂYE VE MOTİFLERİ

ÖZGÜN BAYKAL

Muhtelif sebeplerle tabiatın türlü varlıklarını konuşurarak, birtakım hikâyeler yazmak ve bu suretle bazı düşüncelerin izahını yapmak, asırlardan beri dünya edebiyatında revaç gören edebî bir nevî ve hünerdir. Bu arada hayvan hikâyeleri, bilhassa üzerinde durulması gereken en önemli hikâyelerdir. Bu çeşit hikâyelerin en eski sahibi olarak M. Ö. VI. asırda yaşayan Aisopes isminde bir Yunanlı tanınır; fakat ona isnat edilen hikâyeler, insan topluluklarının folklor tarihi kadar eskidir. Târihî araştırmalar «fable» adı verilen bu hikâyelerden önemli bir kısmının eski Hintlilere, Mezopotamyalılara, İbrânilere, İskitlere, Etrüsklere ve Finikelilere kadar uzandığını göstermektedir ki böylece bu fable'lerden bir çoğunun Aisopes'ten asırlarca evvel var olduğu anlaşılabilir¹. Bazı kaynaklara göre, Aisopes'in öldüğü asırlarda Yunanistan'da Aisopes'inki gibi masalların sayısı yirmiyi aşmıyordu. Aisopes'ten sonra yaşayan türlü milletlerin yazarları dünyanın her tarafından toplamak suretiyle veya orijinal olarak yazıp, bu masalları bugünkü zenginlik derecesine ulaştırmışlardır. Yalnız bu türlü masalların ilk söyleyeni olarak Aisopes bilindiği için, bütün yazarlar, kendi yazdıkları masalları bile, Aisopes'e isnat etmişlerdir. Bundan anlaşılıyor ki, bugün Aisopes masalları diye tanınan masallar, sadece bir şahsın veya bir milletin değil, bütün bir insanlığın malıdır. bu masalların doğuş sebeplerinden biri de, memleket idarecilerinin zalimliği ve gaddarlığı yüzünden, fikirlerin doğrudan doğruya ve açık olarak ifade edilememesidir.

Aisopes'in hikâyelerinden başka dünya edebiyatında en meşhur hayvan hikâyeleri olarak, Hint edebiyatında *Kelile ve Dimne*'yi İran ede-

¹ Süleyman Adıyaman, *Ezoptan Masallar, Önsöz.*